

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

Білоусов Ю.В.,

*доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Хмельницького інституту
регіонального управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент*

Волкотруб С.Т.,

*старший викладач кафедри кримінального
права та процесу Хмельницького
інституту регіонального управління
та права*

**ВЕЛИКИЙ СУДОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ
ЯК СПРОБА КОДИФІКАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

У Верховній Раді України 4 квітня 2003 року за № 3338 зареєстрований новий законопроект, поданий 12 народними депутатами України – Великий судовий кодекс України.

Основною метою даної пропозиції є консолідація в одному нормативно-правовому акті усіх правових норм, які визначають організацію і відправлення правосуддя в Україні. Враховуючи системність викладення змісту цих правових норм, автор та суб'єкти законодавчої ініціативи висловлюються за поділ майбутнього закону у вигляді трьох майже автономних складових – трьох книг. У першій книзі розглядаються питання організації судового устрою України. А у другій та третій визначається порядок розгляду та вирішення відповідно цивільних, господарських, адміністративних справ та справ кримінальних.

Позитивним у даному законопроекті слід визначити намагання скоординувати досягнення різних напрямів юридичної науки (судоустрою, процесуальних галузей права) та висновків з приводу організації системи судоустрою України, ввести одноманітність у застосуванні процесуальної термінології.

Інколи така компіляція дає можливість уникнути проблем із правозастосуванням, а, відповідно, і реалізацією захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави.

Заслуговує на увагу продовження пошуків оптимальної системи судового устрою України, адже у проєкті пропонується ліквідувати військові суди, відмовитися від спеціалізованих адміністративних судів, структур Апеляційного та Касаційного судів України, визначених законом України “Про судоустрій” 2002 року, удосконалити нині діючу систему судів загальної юрисдикції та загальних судів як їх складової.

Доволі цікавими і такими, що заслуговують на увагу, є положення з приводу встановлення норм про обов'язкову участь голів судів у розгляді справ та підготовці матеріалів справ, строку перебування на адміністративних посадах.

Однак, поряд із багатьма позитивними моментами, законопроект не позбавлений ряду спірних моментів, неточностей, суперечностей та інших різного роду недоліків.

У низці статей Великого судового кодексу (Далі – ВСК) пропонується закріпити правові норми, які суперечать Конституції України. Так, право тлумачення законів України належить виключно Конституційному Суду України, тому положення ч. 7 ст. 43 ВСК-1 суперечить Конституції України.

По своїй суті у проекті ВСК низка пропонованих норм є свідченням намагання “законсервувати” у теперішньому вигляді існуючий порядок судочинства, більше того автори проекту в окремих випадках дослівно відтворюють текст чинного процесуального законодавства, не турбуючись навіть врахувати положення новітнього законодавства. Так, не враховуються положення новітнього законодавства, у тому числі цивільного та сімейного законодавства. Не прослідковуються новели щодо процесуального представництва, пропоновані Сімейним кодексом України. З Цивільного кодексу України (16 січня 2003 року) не використовуються положення ряду інститутів, серед них можна назвати форми довіреностей, положення з приводу строків та термінів, правосуб’єктності юридичної особи та її місцезнаходження, договору зберігання та його нової форми (зберігання предмету спору), зміна акцентів щодо інституту позовної давності у цивільному праві та ін.

Введення у зміст ВСК положень, які не стосуються питань ні організації судової влади, ні національного судочинства (третейський розгляд, Європейський суд, виконання). Так, недоцільним слід визнати включення до ВСК положень з приводу дії, застосування та виконання Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, оскільки вона, відповідно до положень Конституції та чинного законодавства, є складовою останнього і тому окреслення її як додатку тільки применшує її важливість як регулятора суспільних відносин та визначника форм та способів захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів.

Проголошуючи пріоритет міжнародно-правових норм для чинного законодавства, слід визнати, що для адекватного відображення в процесуальному законодавстві норм міжнародних договорів нашої держави не можна обмежитися простим відтворенням власне текстів міжнародно-правових актів. Необхідною є деталізація змісту їх норм стосовно організації та здійснення судочинства, системи процесуальних дій і правового статусу суб’єктів процесу, чого не було належним чином зроблено авторами.

Порушенням вимог юридичної техніки слід визнати наявність багатьох повторів, як між книгами ВСК, так і у середині книг. До них слід віднести, наприклад, положення з приводу принципів судочинства (ст. 9 ВСК-1, ст. 7, 8 ВСК-2), презумпції невинуватості (ст. 15 ч. 1 ВСК-1, ст. 10 ВСК-3) та ін. Також наявні внутрішні суперечності між книгами та у середині книг.

Допущена непослідовність у введенні нових і використанні вже існуючих термінів, понад усяку міру використовуються оціночні категорії, в ряді випадків пропоновані правові норми мають явно декларативний характер, при чому, як правило, не визначено ні критеріїв, ні навіть засад чи принципів такого визначення.

У проекті подається за прогресивну норму встановлення додаткової вимоги до особи, яка претендує на посаду судді – “високі моральні якості”. Погодьмося, що поняття доволі оціночне, особливо у нашому суспільстві.

Зловживання поняттями, які не дають чіткої відповіді про що ведеться мова – “відповідна”, “відповідний”, “належний”, “у встановленому порядку” і т. п. (наприклад, ст. 74, ст. 82 ч. 1, ст. 140 ч. 1, ст. 152 ч. 4, 8, ст. 156 ч. 2, ст. 223 ч. 1, ст. 266 ч. 2, ст. 268 ч. 2 ВСК-2).

Проектом порушуються усталені традиції розуміння тих чи інших правових понять (учасники процесу, особи, які беруть участь у справі, представництво, участь адвоката у процесі і т.д. (ст. 172, ст. 165 ч. 3, ст. 49 ВСК-2).

Низка пропонованих норм значно поступається вже існуючим, закріпленим у чинному законодавстві.

Стосовно книги 1 ВСК.

У пошуку оптимальної системи судового устрою України не досить чітко підводиться їх підтримка. Так, у контексті законопроекту не досить обґрунтованою є пропозиція про збереження окремої гілки судової системи – спеціалізованих господарських судів. Адже, виходячи із аналізу положень Книги 2 порядок розгляду та вирішення господарських спорів нічим не відрізняється від судочинства у цивільних справах. Більшою ж особливістю щодо розгляду та вирішення мають адміністративні справи (особливості збору доказів, межі судового розгляду та апеляційного оскарження, розмір та обсяг присудженого тощо). Повністю поза увагою проекту

та пояснювальної записки до нього залишаються причини скасування окремої ланки у судовій системі України – військових судів, які діють на сьогодні.

Наявна, на наш погляд, переоцінка повноважень Вищого господарського суду як органу, який адміністративно підпорядковується Верховному Суду України як вищому органу у системі судів загальної юрисдикції (участь у формуванні бюджету, можливість звернення до Конституційного Суду України та ін.).

У пояснювальній записці до проекту Великого Судового кодексу України вказується на створення на базі нині існуючих 743 місцевих районних (міських) судів 399 місцевих загальних судів шляхом укрупнення діючих місцевих судів – об'єднання районних і міст обласного підпорядкування судів, а також районних і прилеглих до них районних, розташованих у селищах міського типу, у одні суди із збереженням територіальної підсудності справ. Але це реалізується у безпосередніх положеннях проекту, оскільки встановлення мережі судів та штатна їх чисельність визначатимуться не Великим судовим кодексом.

Визнаємо за недоцільне створення окремої, додаткової мережі загальних окружних судів, створених у межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя.

Встановлення “судових канікул” слід визнати порушенням законодавства про відпустки, адже, як правило, не дозволяється роз'єднувати тривалість основної відпустки без згоди працівника. А, з другої сторони, якщо встановлювати такі “тотальні” канікули, то як вони відобразяться на строках та порядку розгляду справ у періоді з 15 липня по 1 вересня і різдвяних судових канікул – з 26 грудня по 7 січня наступного року.

Стосовно книги 2 ВСК.

Новели, які запропоновані автором та суб'єктами законодавчої ініціативи – судовий наказ та заочне рішення не є новими для юридичної процесуальної науки. Однак відсутність чіткості формулювання правових норм може спровокувати появу проблем у правозастосуванні. До них слід віднести, наприклад, не покладання на відповідача судових витрат у справі при певних умовах (ст. 85 ч. 3, ст. 231 ч. 3 ВСК-2), порядок вступу заочного рішення у законну силу та можливість його скасування (ст. 243 ВСК-2), можливості оплати адвокатських послуг за фактичними витратами (ст. 89 ВСК-2), встановлення підстав для видання судових наказів (ст. 104 ч. 1 п. 1 та ст. 100 ч. 2 ВСК-2).

Не досить чітко визначено суть, значення та доказову силу пояснень сторін, третіх осіб та їх представників.

Інколи простежується вихід за межі процесуального законодавства. Прикладами цього можна навести визначення форм захисту порушеного права, свободи чи охоронюваного законом інтересу (ст. 5 ВСК-2), встановлення норм адміністративно-карального (ст. 92 ВСК-2) та цивільного права (ст. 224 ч. 4 ВСК-2).

У законопроекті пропонуються нові норми, які, інколи, взаємо антагоністичні за своїм змістом. Так, приведення до присяги в урочистій обстановці окремих учасників процесу, обов'язковість звернення до суду не як інакше як “Ваша честь” слід визнати позитивним явищем, яке підкреслює роль, значення та авторитет судової влади в Україні. Однак, наразі слід визнати введення цієї норми передчасним, оскільки неформований авторитет судової влади в силу ряду об'єктивних та суб'єктивних чинників. З іншої сторони наявність у складі судових витрат так званих “канцелярських витрат” (ст. 88 ВСК-2), які є свідченням не чого іншого, як злиденності судової влади.

Не позбавлена книга і непотрібних повторів та внутрішніх суперечностей. Прикладами наявних суперечностей можна навести момент подання клопотання про передачу справи на розгляд третейського суду (ст. 175 ч. 1 та ст. 170 ч. 2 ВСК-2), найменування етапу судового засідання – розгляд справи по суті (ст. 178 та назва ст. 196 ВСК-2) чи з'ясування обставин справи та перевірка їх доказами (ч. 1, 3 ст. 196 ВСК-2), можливості стягнення з відповідача витрат на його розшук (ст. 100 ч. 1 п. 6 та ст. 76 ВСК-2), наслідків подання заяви про видачу судового наказу, яка не відповідає змісту чи формі (ст. 104 ч. 1 п. 2 та ч. 2 ст. 102, 126 ВСК-2), розмежування випадків винесення ухвал про відмову у прийнятті позовної заяви, залишення заяви без руху, повернення заяви чи залишення заяви без розгляду (ст. 126 та ст. 127 ВСК-2) та ін.

Серед повторів можна назвати наступні: можливості застосування аналогії закону та аналогії права при відправленні правосуддя (ст. 10 ч. 6 та ст. 3 ч. 3 ВСК-2); дії суду у випадку вчинення розпорядчий дії сторонами процесу (відмова від позову, визнання позову чи укладення мирової угоди) (ст. 135 ч. 2 та ст. 176 ч. 5, 6 ВСК-2); дія принципу змагальності у процесу (ст. 177 та ст. 11 ВСК-2), допустимості засобів доказування (ст. 64 ч. 2 та ст. 56 ч. 3 ВСК-2) та ін.

Інколи обтяження теоретичними викладками (наприклад, визначення змісту та класифікації способів захисту відповідача (ст. 134 ВСК-2).

Деколи порушується логіка та послідовність викладу нормативного матеріалу. Наприклад, з приводу характеристики окремих засобів доказування (ст. 144-154 ВСК-2).

Наявні елементарні невідповідності. Так, не прослідковуються по тексту книги положення з приводу застосування колегіальності при розгляді та вирішенні справи (ст. 14 ВСК-2), при чому випадки її запровадження також не досить обґрунтовані.

Стосовно книги 3 ВСК.

Намагаючись окреслити коло джерел кримінального процесу, розробники “забули”, що міжнародні договори бувають різних видів і не всі вони можуть мати вищу юридичну силу ніж закони.

Визначаючи коло основних положень кримінального судочинства розробники з невідомих причин не назвали в їх числі публічність, встановлення істини в справі, усність, безпосередність.

Реформування процесуального статусу суб’єктів кримінального процесу в основному пов’язана з несуттєвими розширенням прав підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочинів в умовах збереження статусу потерпілих, крім того значно звужені гарантії захисту адвокатської таємниці.

Видається недоцільним введення нового суб’єкта, якого іменують “запідозрений”.

Встановлюючи засоби перевірки інформації про злочини розробники передбачають настільки широкий обсяг процесуальних дій, що залишається незрозумілим навіщо порушувати (заводити) кримінальну справу? Такий підхід серйозну небезпеку грубих порушень прав громадян, оскільки фактично скасовуються низка процесуальних гарантій.

Всупереч Конституції України передбачено здійснення досудового слідства слідчими прокуратури, встановлюються обмеження на оскарження до суду рішень і дій дізнавача та слідчого (ст. 283 ВСК-3).

У розділі XIII “Проведення в кримінальних справах, пов’язане з міжнародними відносинами” розробники здебільше відтворюють текст відповідних міжнародних конвенцій, не приділяють достатньо уваги двостороннім міжнародним договорам.

Проект потребує серйозної літературної правки, оскільки в ньому вживаються слова і вирази неpritаманні сучасній літературній мові, (наприклад, “приймати участь”, “в якості”, “вправі”), Крім цього, робляться посилання одночасно на статті Кримінального кодексу України 1960 року (ст. 408 ВСК-3), Кримінального кодексу України 2001 року, а також на статті, номери яких не відповідають ні Кримінального кодексу України 1960 року, ні Кримінального кодексу України 2001 року (ст. 414 ВСК-3).

Висновок: пропонуванний проект Великого судового кодексу України слід визнати доволі цікавою, однак небезспірною пропозицією щодо удосконалення чинного законодавства у сфері організації та відправлення правосуддя. Зважаючи на спробу всеосяжності охоплення дуже великого кола відносин, допущено помилку у визначенні критерію проведення кодифікації законодавства. Окремі положення та ідеї можуть і повинні стати складовою удосконалення сучасної системи судоустрою України, шляхом внесення змін та доповнень до Закону України “Про судоустрій України”. Книги 2 та 3 проекту Великого судового кодексу можуть послужити удосконаленню проектів Кримінально-процесуального, Цивільного процесуального та Адміністративного процесуального кодексів (які прийняті Верховною Радою України у першому читанні), а також розробки проекту Господарського процесуального кодексу України.

